

MĂNĂSTIREA RĂCHITOASA

Laurențiu Chiriac

Monastère de Răchitoasa

Résumé

Dans cet article, l'auteur présente un bref historique du monastère Răchitoasa, département de Bacau. On présente, brièvement, l'histoire de l'évolution des bâtiments qui se sont succédés au fil du temps dans ces endroits.

Mots clé: *monastère Răchitoasa, département de Bacau, Zeletin, l'église „Adormirea”*

Cuvinte cheie: *mănăstirea Răchitoasa, județul Bacău, Zeletin, Biserica „Adormirea”*

Răchitoasa (care a mai purtat și numele de Răchitiș, comuna Răchitoasa, județul Bacău, fostul ținut Tutova) este un sat străvechi, atestat la 21 decembrie 1452¹, fiind situat la 36 kilometri nord-vest de Bârlad și făcând parte la un moment dat și din ținutul Tecuci. Abia la 15 aprilie 1607 apare satul Răchitoasa de sine-stătător, căci atunci se desprinsese de Răchitiș², fiind amintit deseori cu acest nume în tot veacul al XVII-lea³.

Schitul (apoi, mănăstirea) Răchitoasa – de pe valea Zeletinului – era în secolele XVII-XVIII unul dintre cele mai bogate așezăminte din Moldova. Prima biserică a sa – cu hramul „Cuvioasa Paraschiva” – a fost construită din lemn pe la 1677 de către marele clucer Enache Cunupi, ajutat fiind de familiile boierești Palade și Cantacuzino. Acest lucru reiese din actul de la 19 iunie 1677, atunci când Andonie (fiul lui Ilie, nepotul lui Ignat) și alții (strănepoții lui Ignat din Răchitoasa) i-au dat clucerului Enache un loc pentru zidirea unei mănăstiri, cu pomeți, câmpuri, pământuri de arat, fânaș, vad de moară, râmnice de pește și pădure, partea unchiului lor (Istrate și Mihul)⁴. Clucerul Enache a făcut și alte cumpărături din satul Răchitiș de la Simion și de la cumnatul acestuia, Ursu⁵. În orice caz, la 6 aprilie 1678 schitul exista, căci tocmai atunci primea o danie din partea lui Gavril (fiul Mariei, fata popii din Răchitoasa), iar la 23 aprilie același an era menționat clucerul Enache ca ctitor al bisericii de pe valea

¹ DRH, A., vol. II, doc. 23.

² CDM, Iași, 1982, vol. I, nr. 1320.

³ DIR, A., XVII, vol. III, doc. 261; vol. IV, doc. 106, vol. V, doc. 247; CDM, vol. II, nr. 81, nr. 601 și nr. 1140; vol. III, nr. 76; DRH, A., vol. XXII, doc. 170. Arhivele Statului București, **M-re** Răchitoasa, III / 7.

⁴ CDM, vol. IV, nr. 188.

⁵ Ibidem, vol. IV, nr. 147.

Răchitoasei⁶. Acest locaș din lemn a fost adus de către clucer de la Volovăț (județul Suceava) și a fost strămutat, în 1923, din incinta mănăstirii în cimitir, devenind în timp capela acestuia⁷. În fine, între 1968 și 1969, bisericuța de lemn a fost reparată de mai multe ori⁸.

A doua biserică de la Răchitoasa – cu hramul „Adormirea” – era din zid, construită la 1697 de către marele spătar Ilie Enache-Țifescu „Frige Vacă”, în condițiile creșterii puterii economice a mănăstirii. Astfel, la 16 mai 1704, Ilie Enache și soția sa (Tofana) mărturiseau că fac danii „pentru o bisericuță care din munca și osteneala noastră am făcut-o de piatră, unde întâi și din început au descălecat și au făcut biserică de lemn tată meu, Ianachi, ce au fost clucer mare”⁹. Motivul transformării lăcașului din lemn într-unul din zid a fost acela că „lemnul petrece viață mai scurtă, iar piatra viață mai lungă”¹⁰. Întrucât Ilie Enache era bolnav la acea dată, el n-a mai terminat construcția, așa încât i-a poruncit soției sale (Tofana) să facă zidul înconjurător (terminat la 1704), dar și câteva chilii, obligând-o „a istovi zidul la mănăstire și un rând, două sau câte o putea să fie nevoitoare să facă chilia de piatră”¹¹.

Biserica „Adormirea” se încadrează tipului de biserici de sinteză moldo-munteană, cu turnul-clopotniță alipit, cu gropniță și pridvor închis. Construită din piatră și cărămidă, ea a avut inițial un plan trilobat și o fațadă specific muntenească, în timp ce absidele laterale erau scobite în zid, iar boltirea se făcuse pe sistemul arcelor etajate moldovenești. Avea un pridvor de formă dreptunghiulară, tratat în înălțime cu o semicalotă. Se observa o tendință barocă de diversitate și – în același timp – o zugrăveală geometrică sculptată, îmbinată armonios cu ceramica cu stelute și motive florale. Naosul avea o turlă ridicată pe sistemul de arce în consolă și arce piezișe¹².

Exista și o ușoară tendință de fortificare a edificiului, prin construirea sa pe un platou înalt și prin renunțarea la pictura exterioară. Această „cetate mănăstirească” avea un zid de incintă fortificat, prevăzut cu metereze și cu turnuri la cele patru colțuri. Pe poarta de intrare exista înaltul turn-clopotniță, cu gang boltit la parter și cu porți masive din stejar, iar la etaj exista camera clopotelor. Clădirile și anexele mănăstirii erau adaptate la planul patruleter relativ regulat, căci chiliile, casele egumenești, clisiamița, trapeza, cuhniile, anexele gospodărești se găseau de-a lungul zidului de incintă, în timp ce biserica era construită în mijlocul acestuia și era amenajată ca un fort¹³.

Decorul exterior se concretiza prin împărțirea celor două registre de arcade

⁶ Arhivele Statului București, manuscris 573, foile 53 și 56.

⁷ Voica Maria Pușcașu, **Actul de ctitorire în Țara Românească și Moldova**, București, 2005, p. 487.

⁸ Arhivele Statului București, **M-reia Răchitoasa**, VII / 42.

⁹ Academia Română, CXCIV / 223.

¹⁰ Revista *Uricarul*, nr. IX, București, 1892, p. 149-152.

¹¹ Academia Română, CXCIV / 224 (actul din 8 ianuarie 1729).

¹² George Balș, **Bisericile și mănăstirile moldovenești din veacurile XV-XVII**, București, 1921, p. 236.

¹³ *Ibidem*, p. 237.

oarbe cu arhivolte adâncite de un brâu median din cărămidă (compus dintr-un tor prins între două benzi de zig-zaguri), dar și prin suprapunerea unui al treilea rând de arce mici (patru în pronaos și opt în naos) peste arcele piezișe, pentru a da înălțime și monumentalitate edificiului. De asemenea, ornamentele sculptate se armonizau cu liniile principale ale arhitecturii: pilăstria cu bazele, cornișele cu consolele, frontoanele triunghiulare cu capitellurile, fațadele fățuite cu dantelăria de ornamente sculptate în tehnica reliefului plat și pe loc, iar toate acestea nu numai că trădau vădite influențe orientale, dar arătau și o tentă puternică de baroc¹⁴. Lăcașul avea și o tendință decorativă populară, reliefată printr-un decor de ceramică smălțuită, combinat cu o zugrăveală ce imita cărămida aparentă. La toate acestea se adăugau unele ornamente compuse din rozete și zig-zaguri noi – specifice sculpturii în lemn, dar reproduse pe elemente din piatră, sub forma ramelor de uși și ferestre¹⁵.

Pe baza daniilor făcute de târgoveții din Bârlad și de ctitori, mănăstirea Răchitoasa a avut în oraș numeroase prăvălii, dughene, pivnițe, hanuri, pământuri, participând activ la comercializarea produselor din acest târg și la viața sa economică. Spre exemplu, Nastasia Gurioae (fata lui Simion Duca) face danie în 1708 acestei mănăstiri o casă cu două dughene și o pivniță în orașul Bârlad, danie primită de egumenul Veniamin, după care a fost întărită de Dimitrie Cantemir la 2 ianuarie 1711, când egumen la Răchitoasa era Neofit¹⁶. Conflictele ivite cu urmașii donatoarei s-au rezolvat în favoarea mănăstirii, în sensul că ispravnicul Ion de Bârlad a trebuit să-i aleagă acesteia, la 29 august 1730, o casă construită pe un loc domnesc¹⁷. Aceeași situație se va repeta și cu dania din august 1795, când ispravnicii de Tutova dau poruncă mai multor târgoveți să aleagă trei locuri în Bârlad drept danie a Cătei Ungureanca către mănăstirea Răchitoasa¹⁸. La rândul ei, mănăstirea făcea schimb cu fostul logofăt Iordache Cantacuzino, în 1783, dându-i acestuia un vad de moară de pe apa Bârladului și primind o dugheană cu cămară în târgul Tecuci¹⁹. De asemenea, această mănăstire a beneficiat deseori de scutiri din partea domniei. În orice caz, spre finele veacului al XVII-lea și la începutul celui următor, mănăstirea Răchitoasa avea 20 de moșii întregi și 51 parțiale, iazuri de pește, vaduri de moară pe apele Bârlad și Zeletin, stupine, dughene, case și prăvălii.

Ulterior, biserica din piatră de la Răchitoasa s-a dărâmat la cutremurul din 1738 – când „mănăstirea a fost risipită” – și a trebuit să fie refăcută în următorul an de către egumenul Daniil. Pentru învelirea ei, egumenul a fost ajutat de Toader Palade vistier și Iordache Cantacuzino²⁰. La 4 iulie 1767, „părintele Ștefan dichiu dela Răchitoasa”

¹⁴ Constantin Calmuschi, **M-reia Răchitoasa – Tecuci**, în *Universul*, nr. 226, București, 1935, p. 6.

¹⁵ **Ibidem**, p. 7.

¹⁶ Iacov Antonovici, **Documente bârlădene**, vol. II, p. 18-20 și 78-79.

¹⁷ **Ibidem**, vol. II, p. 21-22.

¹⁸ **Ibidem**, vol. II, p. 87.

¹⁹ **Ibidem**, vol. II, p. 63.

²⁰ Arhivele Statului București, **Condica Asaki**, manuscris 628, foaia 281.

semna un act de vânzare-cumpărare de la Dracsini²¹. Mai târziu, pe la 1836, biserica a fost reparată de egumenul Iacov, după care ea apare în catagrafiile din 1860 și 1863 ca fiind metoh al mănăstirii Vatoped²². Din păcate, pe la 1885 mănăstirea era transformată în cămin de bătrâni și penitenciar, mai ales că era în stare proastă, aproape dărâmată²³. Astăzi ea și-a recăpătat rolul inițial și apare restaurată complet.

În fine, pe lângă numeroasele obiecte de cult pe care le-a avut mănăstirea, rețin atenția două inscripții de pe pietrele de mormânt. Una din pietre se afla în biserica de lemn și pe ea scrie: „Această piatră o au făcut și o au înfrumusețat giupâneasa Anna, mare vorniceasă, fiului său Irimie în zilele lui Ioan Duca voievod anul 7188 (1680 – *n.n.*)”, iar pe cealaltă, de la biserica din zid, scria: „Această piatră o au înfrumusețat dumnealui Iane, mare stolnic, cuconilor săi Alexandru și Sata în zilele lui Ioan Duca voievod anul 7207 (1699 – *n.n.*)”²⁴.

²¹ Iacov Antonovici, **op.cit.**, vol. III, p. 189.

²² Arhivele Statului București, **Min. Instr. Moldova**, dosar 698 / 1860 și **Min. Cult. Și Instr. Moldova**, dosar 1104 / 1863.

²³ **Ibidem**, manuscrisele 572-575.

²⁴ Melchisedec Ștefănescu, **Notițe istorice și arheologice adunate de la 48 mănăstiriri și biserici antice din Moldova**, București, 1885, p. 296 și 308.